

**Лук'яненко О. В. «Мій характер не підходить для вчителювання»:
професійне покликання студентів педагогічних вишів УРСР доби
«відлиги» (ч.3) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К.,
2015. Випуск 101 – С.97-99.**

УДК 94 (477) «1953/1964» : 378

Лук'яненко Олександр Вікторович

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

lukyanyenko.ov@gmail.com

**«МІЙ ХАРАКТЕР НЕ ПІДХОДИТЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛЮВАННЯ»:
ПРОФЕСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ
УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (Ч.3)**

Анотація. Стаття ілюструє еволюцію профорієнтаційної роботи пединститутів УРСР періоду десталінізації (1953-1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухилянням від неї.

Ключові слова: повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація

Лукьяненко Александр Викторович

кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры культурологии
Полтавского национального педагогического университета им. В. Г. Короленко

**«МОЙ ХАРАКТЕР НЕ ПОДХОДИТ ДЛЯ УЧИТЕЛЬСТВА»:
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПРИЗВАНИЕ СТУДЕНТОВ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ УССР ВРЕМЁН «ОТТЕПЕЛИ» (Ч.3)**

Аннотация. Статья иллюстрирует эволюцию профориентационной работы пединституты УССР периода десталинизации (1953-1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило

описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: *повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация*

Oleksandr V. Lukyanenko

Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University

**“MY CHARACTER IS NOT SUITABLE FOR TEACHING”:
PROFESSIONAL VOCATION OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL
INSTITUTES OF THE UKRAINIAN SSR OF THE ‘THAW’ PERIOD (P.3)**

Abstract. *The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the ‘falsity’ of choosing teacher’s way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.*

Keywords: *everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de-Stalinization*

У 2015 р. Міністерство освіти оприлюднило Роз'яснення щодо питань працевлаштування випускників ВНЗ. Згідно з офіційною позицією влади, обов'язкове відпрацювання упродовж трьох років або ж повне відшкодування вартості навчання випускником є порушенням його конституційного права на працю та права громадянина України на безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. До того ж заступниця міністра І. Совсун підкреслила, що будь-яка форма примусу студента до роботи суперечить зобов'язанню України скасувати обов'язкову працю як одного з методів мобілізації робочої сили [1]. Проте, аби зрозуміти це, Україні слід було пройти довгий і складний шлях спроб та помилок. За часів незалежності моєму поколінню доводилося вишукувати місця реального, а часом і фіктивного

працевлаштування. Іншим судилося офіційно відстоювати свою позицію щодо права обирати професію. Третім за часів реформ Д. Табачника випала нагода пояснювати судді та прокурору, чому після закінчення історичного факультету вони працювали вихователями дитсадків та інтернатів, а не учителями історії. Державну машину не хвилювала проблема відсутності робочих місць. На часі стояло питання грошей. Дзеркально протилежним була ситуація з випускниками доби «відлиги». У період тоталітаризму держава виживала за рахунок мобілізації трудових ресурсів. Одним з її видів був розподіл випускників навчальних закладів. У цій розвідці ми торкнемося проблем, з якими стикалися молоді люди коли нарешті отримували диплом про вищу освіту.

Найголовнішим питанням, що поставало після останнього іспиту, був розподіл на роботу. Держава була зацікавлена у формуванні позитивної образу цього процесу. Правда, до такої собі «реклами» влада вдалася лише на початку 1960-х. Саме тоді у «Радянській освіті» з'явилися перші позитивні публікації. У головах стояли уявна добровільність, щирість вибору, вдячність за надане робоче місце тощо.

Треба відзначити, що для багатьох молодих людей це дійсно було так. Наприклад, студентка Харківського ДПІ Катерина Балабухіна процес розподілу назвала «путівкою в життя», присвтавши йому вірш, який опублікували у травні 1960. У центрі твору професійна доля її однолітків, які «раптово» подорослішали і набралися педагогічного хисту. Дівчина захоплено розказувала про процес розподілу, який нагадував їй величні дії з проектування чи то військові маневри з картами, маршрутами та планами. («Наче в штабі – карта в деканаті, / Йде остання вузівська весна. / Швидко оперилися пернаті, Їм розкрилась для польоту даль ясна»). Дівчина переконує у якості отриманого знання, а також у свідомому виборі професії учителя її сучасниками. До того ж відкрито пропагується демократичність розподілу студентів. Вірш презентує його як загальні збори з пропозиціями напрямків та вільним вибором молоді майбутнього місця роботи. До речі, географічні межі виїзду були різними – від

західних областей УРСР до північних міст Росії та степів Казахстану («Знають, досить в голові науки, / А в серцях натхнення для труда. / Хто в Донбас? Метнули в гору руки. / - Крим, Волинь, Сибір? Караганда?»). у творі постає питання молодечого авантюризму, готовності до змін та нових звершень. Окремо стверджується надія на те, що вся країна «від Москви до самих до окраїн» була рада бачити у своїх школах молодь («...І немов збентежені рої, / Знову й знов здійсмаються розмови: / Хочеться ж піти в усі краї, / Й всі краї прийняти нас готові») [2].

Окремі виші, аби підтримувати позитивний імідж роботи за розподілом, проводили постійний моніторинг роботи своїх випускників. Так, у 1964 р. у Житомирському ДПІ постійно оновлювали стенд «Майстри педагогічно справи Житомирщини». На ньому з'являлася інформація про випускниць, досвідчені і молодих вчительок області. Виш проводив листування з директорами шкіл, вчителями, досліджують умови праці молоді, труднощі та рівень теоретичної підготовки своїх випускників. Частими стали запрошення розподілених студентів на зустрічі з колишніми наставниками та прийдешнім поколінням. Скажімо, у роботі конференції учителів-початківців того ж року у Житомирі взяли участь 400 нещодавніх випускників педінституту [7].

Проте, така кампанія по захисту ідеалів професійного розподілу стала радше відповіддю на хиби у цьому процесі, аніж цілеспрямованою кампанією по завоюванню людського розуміння. Статті про невдале професійне становлення розподілених студентів з'явилися у пресі набагато раніше від перших величальних публікацій. Найпершою ластівкою було повідомлення про долю випускниці Харківського ДПІ іноземних мов у січні 1957. Стаття сама собою була присвячена проблемі широкого профіля підготовки учителя. Автор намагався довести доцільність поєднання учителя української мови та літератури та учителя іноземної мови. Проте, у публікації нас зацікавило пристосування молодого педагога до умов роботи. Студентки С. працювала в одному з сіл Харківщини. У класі дівчини після року роботи нарахували 10 невстигаючих учнів. Проте, причина цього, на думку дівчини, була у тискові з

боку начальства. Сама вона писала наставникам у педінститут: «Про мене вже «згадують» на засіданнях педагогічної ради. А найбільше мене обурює грубе втручання в мою роботу, спонукання виставляти за чверть лише позитивні оцінки...» [10].

Можливо, саме через таке ламання через коліно волі молодого учителя, багато хто розчаровувався в обраному шляхові. Для одних важко було винести диктат керівництва, іншим не вистачало зарплатні, треті нарешті відкрито заговорили про хибність педагогічного професійного вибору. У тому ж 1957 р. освітяни обурювалися поведінкою випускниці Черкаського педінституту Раїси Колодкіної. Вона працювала учителькою хімії у школі села Дубіївка Черкаського району, та потім захотіла працювати товарознавцем в облкнигторгові. Освітян зауважували, що приймали дівчину на роботу за умови роботи на найвищу ставку, проте дівчина відмовилася від класного керівництва та освітньо-культурної роботи з колгоспниками. Педагоги запитували себе: «Що ж змусило молоду вчительку раптом змінити свою професію?». Відповідь для них була очевидною: «тільки одна обставина: любов до грошей». Та дівчина вголос мотивувала це інакше: «Не треба разом з учнями працювати на дослідній ділянці, не поблякне манікюр» [11].

Молодий спеціаліст мав відчувати себе потрібним. Принаймні, до початку роботи в реальних умовах. Так, у липні 1960 р. педагогічному загалу повідомлялося про черговий випуск у Київському ДІІ. Того року 274 кваліфікованих учителів фізики, мови й літератури, з яких 40 студентів були з дипломами відзнакою, мали поїхати на роботу в Сумську, Полтавську, Чернігівську та Черкаську області. І, як переконувала дирекція, «куди б вони не приїхали, їх з задоволенням приймуть учительські колективи, бо в інституті вони здобули добру, ґрунтовну підготовку для виховання нового комуністичного покоління» [3]. Це було щось більше за церемонію випуску. Це було програмування на успіх на новому робочому місці, навіювання правильності вибраного шляху. Схожі церемонії відправлення нового педагогічного десанту відбувалися по всій УРСР. Наприклад, в Умані в

міському будинку культури 92 молодих людини з 23 випуску учителів дали прощальний концерт перед відправкою в різні області України. Головними гаслами на ньому, звісно, були обіцянки плідної роботи за призначенням [4].

Цілком логічним було питання, чи на довго вистачало цього молодечого запалу. Довга дорога до місця роботи, важкі матеріальні умови, стреси робочих буднів мали б датися в знаки. Проте, у молодого радянського учителя все повинно було йти добре. Преса підхоплювала найяскравіші приклади і підносила їх в очах інших. Так, у грудні 1961 р. на шпальтах видання з'явився майже пропагандистський лист колишньої студентки Ніжинського педінституту Тамари Анохіної. Вона адресувала його своїм викладачам на фізмат зі станції Сімекіно біля Краснодону Луганській області, де працювала за розподілом. Дівчина переконувала: «Енергії на все вистачає. Тільки учителі дивуються, що я завжди весела і кажуть, що це поки молода ти, тому що перший рік працюю. Думаю, що вини помиляються» [5].

Ставлення було цілком зрозуміле. Старші колеги уже втомилися боротися з бюрократією та матеріальними труднощами у середній школі. Нове поповнення ще вірило у зміни в добу Хрущовських реформ. Та й у багатьох школах до заповзяття молодого покоління ставилися не з таким песимізмом. Скажімо, студентки Кіровоградського ДПІ Євгенія Корнійченко та Неля Суменко у 1963 р., працюючи за розподілом у Дніпропетровську та у селі Тисмениця Волинської області відповідно, зауважували: «ми тут як вдома – допомога щира, рекомендації дають гарні» [6]. У щирість допомоги варто вірити, бо у селах як не де молодого спеціаліста дійсно чекали. Такий кругообіг спеціаліста у природі «село-виш-село» мав бути ідеальним. Прикладом був Микола Цибульський. Кореспонденти «Радянської освіти» наголошували, що в автобіографії хлопця було всього декілька рядків: закінчив сільську школу, працював у колгоспі, вчився в інституті та проходив практику у сільській школі. Як наснага іншим, мали звучати слова керівництва радгоспу «Устинівський» с. Криничне Устинівського району Кіровоградщини: «Повертайся до нас, місце буде» [8]. Схожий посил був у вірші студента-

випускника 1964 р. Василя Пригоровського «Студентське». Він доносив читачам, що педагогічна молодь мала як свята чекати розподілу («Зацвітає пробуджений сад, / Мов чекає кого на побачення. / А мені треба йти в деканат, / І мені і тобі – за призначенням»). А найбільше – це усвідомлене бажання підняти освіту глухих селах («Я розкрив на подвір'я вікно, / Де сплелись вишеньки з абрикосами. / Ой, як добре, що ми у одно / У село із тобою попросимось...») [9].

Проблема розподілу в село, яке так намагалися рекламувати владні органи, насправді була не такою райдужною. Навіть секретар Львівського промислового обкому партії В. Маланчук закидав освітянам області у 1963 р., що «молоді спеціалісти після закінчення вузу всю свою енергію й «творчість» скеровує на розшуки «теплого містечка» відмовляється від праці за призначенням». За його даними, у 1962 р. 7% учителів не доїхали до шкіл Львівщини на роботу лише з одного Львівського державного університету [14]. Це не було дивним явищем. Реальні умови життя випускників в умовах сільської школи вимагали відповіді. На початку 1960-х все частіше лунали зауваження, що молоді люди не хочуть їхати в село, бо там їх не забезпечували житлом. Прикладом у 1963 р. послуговувало подружжя Підгайних – випускників Черкаського ДПІ. Вони працювали у середній школі села Шляхова Бершадського району Вінницької області. Молодих спеціалістів по приїзду по розподілу так ніхто й не прихистив. Вони не перший рік жили у дорогій найманій приватній квартирі. Хоча й кореспондент просив попри всі труднощі подивитися на їхній бадьорий настрій та бойовий дух молоді, «яка вміє долати труднощі та своєю чесною працею наближала багате завтра» [13].

Молодь, можливо, була б і рада працювати у школі, та ситуація з робочими місцями на ділі виявлялася такою, що маємо нині. Випускалося більше спеціалістів, ніж цього потребувала тогочасна школа. Гарною ілюстрацією цього була розповідь про професійні митарства випускниць-хіміків 1963 р. Ворожбит і Цупак. Дівчат відправили на роботу у різні райони Львівщини. Ті виїхали радісно, бо «признання – зігриває серце, бентежить груди світлими

надіями...». Надії розлетілись на друзочки дуже швидко. Школи працювали за різними планами, та обом дівчатам запропонували лише по 4 години хімії та довантажили на вибір біологією, співами або фізичним вихованням. Того року з 29 вчителів хімії лише 16 одержали призначення за профілем. Часом в обльво до ладу не знали, де були потрібні викладачі окремих спеціальностей [15].

Не даремно проректор Миколаївського ДПІ В. Демиденко зауважував у 1963 р., що було б добре, коли б педвузам надавали право посилати кращих випускників саме до міських шкіл: «Закінчує інститут хороший спеціаліст, а ми його – в якесь найвіддаленіше село. Хіба ж це стимул?» [12]. Тому й так часто вихованці вишу кидали школу, пропрацювавши всього 1-2 роки. Випускники фізмату йшли на підприємства та в установи, учителі фізичного виховання – на тренерські посади або ж куди завгодно, але не в школу. А тих, хто йшов, за словами керівника вишу, в школах погано зустрічали старші колеги [12]. Життя вкотре позувало, що радянська пропаганда була набагато мальовничішою за реальність, у якій доводилося починати професійне життя колишнім студентам педагогічних інститутів УРСР.

Література

1. Роз'яснення щодо питань працевлаштування випускників ВНЗ [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-07-01/4123/lmon_309.pdf
2. Балабухіна К. Путівка в життя // Радянська освіта. – 25 травня 1960. – №42.– С.4.
3. Ігнатенко П. В добру путь // Радянська освіта. – 9 липня 1960. – №55.– С.2
4. Торгалю В. Новий загін учителів // Радянська освіта. – 20 липня 1960. – №58.– С.2
5. Пінчук Т. Листи Тамари // Радянська освіта. – 23 грудня 1961. – №101– С.2.
6. Бойченко М. В школу прийшли молоді вчительки // Радянська освіта. – 9 жовтня 1963. – №80.– С.3.

7. Осляк І. Тут кується зміна // Радянська освіта. – 25 березня 1964. – №25.– С.2
8. Моторний О. Випускники їдуть на село // Радянська освіта. – 27 червня 1964. – №51.– С.2
9. Пригоровський В. Студентське // Радянська освіта. – 27 червня 1964. – №51.– С.2
10. Багатов М. Використати широкі можливості // Радянська освіта. – 12 січня 1957. – №2.– С.3.
11. Глибчак Н., Дука М. Чого не помічають в інституті // Радянська освіта. – 16 лютого 1957. – №7.– С.3.
12. Юзвенко Л. Вантаж байдужості // Радянська освіта. – 1 червня 1963. – №43.– С.2.
13. Каун В. Романтика землі // Радянська освіта. – 15 червня 1963. – №47.– С.2.
14. Маланчук В. Берегти честь змолоду // Радянська освіта. – 7 вересня 1963. – №71.– С.2.
15. Стадниченко В. Знання під судом // Радянська освіта. – 20 листопада 1963. – №92.– С.2.

References

1. Roz'yasnennya shchodo pytan' pratsevlashtuvannya vypusknnykiv VNZ [Elektronnyy resurs] // Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-07-01/4123/lmon_309.pdf
2. Balabukhina K. Putivka v zhyttya // Radyans'ka osvita. – 25 travnya 1960. – №42.– S.4.
3. Ihnatenko P. V dobru put' // Radyans'ka osvita. – 9 lyupnya 1960. – №55.– S.2
4. Torhalo V. Novyy zahin uchyteliv // Radyans'ka osvita. – 20 lyupnya 1960. – №58.– S.2
5. Pinchuk T. Lysty Tamary // Radyans'ka osvita. – 23 hrudnya 1961. – №101– S.2.
6. Boychenko M. V shkolu pryshly molodi vchytel'ky // Radyans'ka osvita. – 9 zhovtnya 1963. – №80.– S.3.

7. Oslyak I. Tut kuyet'sya zmina // Radyans'ka osvita. – 25 bereznya 1964. – №25.– S.2
8. Motornyy O. Vypusknyyky yidut' na selo // Radyans'ka osvita. – 27 chervnya 1964. – №51.– S.2
9. Pryhorovs'kyy V. Student-s'ke // Radyans'ka osvita. – 27 chervnya 1964. – №51.– S.2
10. Bahatov M. Vykorystaty shyroki mozhlyvosti // Radyans'ka osvita. – 12 sichnya 1957. – №2.– S.3.
11. Hlybchak N., Duka M. Choho ne pomichayut' v instytuti // Radyans'ka osvita. – 16 lyutoho 1957. – №7.– S.3.
12. Yuzvenko L. Vantazh bayduzhosti // Radyans'ka osvita. – 1 chervnya 1963. – №43.– S.2.
13. Kaun V. Romantyka zemli // Radyans'ka osvita. – 15 chervnya 1963. – №47.– S.2.
14. Malanchuk V. Berehty chest' zmolodu // Radyans'ka osvita. – 7 veresnya 1963. – №71.– S.2.
15. Stadnychenko V. Znannya pid sudom // Radyans'ka osvita. – 20 lystopada 1963. – №92.– S.2.

Summary

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953-1964). Application of content analysis of pedagogical the press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the 'falsity' of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

The most important issue that arose after the last exam was allocation to work. The state was interested in forming a positive image of the process. However, that sort of "advertising" was used by the powers only since the early 1960s. It was then that the «Soviet Education» printed the first positive publication. In the imaginary minds, that process was voluntary, the choice was sincere, with the gratitude for providing workplace etc.

It should be noted that for many young people it really was so. For example, a student of the Kharkiv SPI Kateryna Balabuhina called the allocation process the «start in life», she even wrote a verse to it, published in May 1960. The center pieceis devoted to the professional fate of her peers who had «suddenly» grown and plucked the pedagogical talent. She enthusiastically told about the process of distribution, which reminded her majestic steps of the design or military maneuvers with maps, directions and plans.

Some universities carried out constant monitoring of their graduates to maintain a positive image of the distribution. Thus, in 1964 Zhytomyr SPI constantly updated stands "Masters of Zhytomyr pedagogical affairs". It was about graduates, experienced and young teachers of the area. The institute correspondence conducted with principals, teachers, and young people and investigated working conditions, difficulties and level of theoretical training of graduates. There were also frequent meetings to the students for meeting with former mentors and future generations.

Articles about professional development of students that were unsuccessfully distributed appeared in the press long before the first of admiring publications. The

very first swallow was the subject of the fate of a graduate of Kharkov SPI of foreign languages in January, 1957. The article itself was devoted to the generalist teacher training. The author tried to prove the feasibility of combining the teacher of Ukrainian language and literature and foreign language teachers. However, we are interested in the possibility of a young teacher to adapt to new working conditions. The students worked in a village in Kharkiv region. Girl's class had 10 underachieving students. However, the reason for this, according to the girl, was at pressure from the authorities. She herself wrote to her Pedagogical Institute: "I am already been remembered at meetings of the teachers' council. And I resent the most flagrant interference in my work, motivation to put only positive marks in a quarter register..."

Young people might have been happy to work at schools, but the situation with jobs actually detected such that we have today. They produced more specialists than was needed for that time school.